

Na 112 jaar weer een waarneming van een imago van de Watervallibel (*Zygonyx torridus*) op Gran Canaria (Spanje)

Arjan B. Brenkman

arjanbrenkman@gmail.com

Inleiding

De Watervallibel (*Zygonyx torridus*) is een zeldzame verschijning in landen rond de Middellandse Zee en de Canarische eilanden (Kunz et al. 2006, Boudot et al. 2009). Uniek onder de Europese libellen is de voorkeur van de soort voor snelstromende beken in een warme omgeving. De Watervallibel is vrij algemeen in sub-Sahara Afrika (inclusief Kaapverdië; Martens 2010). Populaties in Afrika ten noorden van de Sahara zijn onder meer bekend uit Marokko (El Hassoufi et al. 2015). Ook komt de soort voor in het zuiden van het Arabisch Schiereiland (zuidwesten Saudi-Arabië, Yemen, Oman en Socotra) (Boudot et al. 2021). Min of meer vergelijkbaar met de situatie op de Canarische

Eilanden is het voorkomen op het eiland Socotra (Van Damme et al. 2020). Verder zijn er nog enkele waarnemingen bekend uit het zuiden van Iran, Pakistan en Indië, maar wellicht betreft dit zwervende dieren (Boudot et al. 2021).

De Watervallibel werd door Kirby (1889) voor het eerst gevonden op de Canarische Eilanden (Tenerife) waarna de soort later ook op La Palma, La Gomera en Gran Canaria werd vastgesteld (Kunz et al. 2006). De habitat van de soort staat er al lang onder druk. Van de 240 oorspronkelijke beken op Gran Canaria die jaarrond water bevatten bleken er in 2006 nog maar minder dan een handvol te bestaan, een gevolg van

Figuur 1. Gran Canaria. Inzet: Barranco de Azuaje.

Figure 1. Gran Canaria. Inset: Barranco de Azuaje.

Figuur 2. Habitat van de Watervallibel (*Zygonyx torridus*), Barranco de Azuaje, Gran Canaria.

Figure 2. Habitat of *Zygonyx torridus*, Barranco de Azuaje, Gran Canaria. Photo: A. Brenkman

onttrekking van water voor de landbouw en vooral het grootschalig watergebruik voor toerisme (Nilsson et al. 1998, Lüderitz et al. 2016). Op 17 november 1995 werd er nog een larve van de Watervallibel gevonden in de Barranco “Azuaje” = B. de la Virgen, 1 kilometer westelijk van Firgas (Nilsson et al. 1998, Kunz et al. 2006). Op deze ene vondst van een larve na, zijn er sinds 1906 geen imago's meer waargenomen. De soort leek, ondanks recent gerichte zoekacties dan ook uitgestorven op Gran Canaria (Lüderitz 2016, pers. com. V. Lüderitz). In dit artikel beschrijf ik de vondst van een patrouillerend mannetje *Zygonyx torridus* langs een snelstromende beek in het noorden van Gran Canaria. Naast de locatie worden ook de kenmerken van de habitat beschreven alsmede een overzicht van de overige waargenomen libellen op het eiland.

Gran Canaria

Van 4 tot en met 15 augustus 2018 verbleef ik met mijn gezin in Maspalomas, Gran Canaria, een van de zeven Canarische Eilanden. Naast

zon, zee en strand kennen de Canarische Eilanden een grote hoeveelheid endemische taxa en ben ik op zoek geweest naar onder meer Gran Canaria Blauwe Vink (*Fringilla polatzeki*), vlinders en libellen. Macraonesia, waar de Canarische eilanden geografisch toe behoren, heeft geen hoge soortenrijkdom aan libellen. De libellen die er voorkomen, zijn het resultaat van invloeden uit zowel Europa, Afrika als Amerika (Weihrauch 2011, Weihrauch et al. 2016). Het gebied telt één endemische libellensoort, de Eilandheidelibel (*Sympetrum nigrifemur*), die behalve op Gran Canaria, alleen op Las Palmas, Tenerife en Madeira voorkomt (Boudot 2009, Weihrauch 2011). De complete soortenlijst van Gran Canaria telt elf soorten (Weihrauch et al. 2016).

Libellenwaarneming op Gran Canaria

Na een week op het eiland had ik de meeste libellen gevonden, waaronder een waarneming van *Sympetrum nigrifemur*, nota bene midden in een dennenbos. De Watervallibel had ik echter

nog niet gevonden. Een zoektocht op het internet leerde me dat na de eerste waarnemingen in 1901 en 1906 er alleen nog de vondst van een larve bekend was, uit de omgeving van Firgas op het noordelijk deel van het eiland (Kunz et al. 2006), daar waar ook de meeste neerslag valt. Op Google Earth ontdekte ik daar een kloof: Barranco de Azuaje, vier kilometer van de Atlantische Oceaan verwijderd (Figuur 1).

Afdalen naar de Barranco

Toegang tot de Barranco is via een steil pad dat afsplitst van het wandelpad de GC-350. Na ongeveer 200 meter afdalen in het ravijn kom je aan bij een snelstromende beek in het laurierbos. De eerste 400 meter van de beek is open en omgeven door diverse grassen zoals *Cyperus papyrus*, bloeiende planten en lage struiken (Figuur 2), volledig in overeenstemming met de beschrijving van de habitat van de Watervallibel, namelijk open en snelstromende wateren (Dijkstra & Lewington 2006). Op 11 augustus 2018 nam ik vrijwel direct een patrouillerend mannetje waar. Het mannetje vloog heen en weer langs een beektraject over een afstand van ongeveer 150 meter. Gedurende de drie uren dat ik daar verbleef, bleef hij non-stop vliegen. Regelmatig kwam hij tot een paar meter voor me en bleef daar even hangen alvorens weer verder te vliegen. In totaal ben ik ongeveer 1 kilometer het ravijn ingelopen waarvan de laatste helft door laurierbos. Langs het keienpad waren wat stilstaande plasjes aanwezig en bleek Epauletoeverlibel (*Orthetrum chrysostigma*) algemeen te zijn. Buiten deze twee soorten nam ik in de barranco geen andere libellensoort waar, al zijn er in het verleden in de beek larven van Zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*) gevonden (Nilsson et al. 1998). Het ravijn loopt zeker nog 5 km diep door met diverse watervallen en poeltjes.

Barranco de Azuaje is het diepste ravijn in het noorden van Gran Canaria en de beek bevat gedurende het gehele jaar water. De bron van de barranco bevindt zich op 1620 meter hoog. De diepte van het ravijn beperkt de verdamping en invloeden van zeer warm weer enigszins. Vanwege de unieke flora en fauna is de

barranco aangeduid als 'Special Conservation Area' van het Natura-2000 netwerk. Op het oog lijkt hiermee de toekomst van de beek en de Watervallibel gewaarborgd.

De Watervallibel op de andere Canarische Eilanden

De Watervallibel is alleen op het centrale Gran Canaria en de westelijke eilanden La Palma, La Gomera en Tenerife gevonden. De soort is nog niet op El Hierro vastgesteld, waar ook veel minder onderzoek naar libellen is gedaan (Weihrauch 2011), maar waar ook geen permanente waterlopen voorkomen (Lüderitz et al. 2016). Naar alle waarschijnlijkheid is de afwezigheid van jaar-rond stromend zoet water in Fuerteventura en Lanzarote een verklaring voor de afwezigheid daar. Naast zeven locaties op Gran Canaria, waarvan zes beschreven aan het begin van de 20ste eeuw, geeft Kunz et al. (2006) een overzicht van 14 locaties op Tenerife, zeven op La Gomera en één op La Palma. Later zijn daar door Brauner (2007) nog een aantal extra locaties op La Gomera aan toegevoegd. Alle populaties staan onder druk vanwege wateronttrekking door landbouw en toerisme. Enkele beken in La Gomera en op Tenerife hebben gelukkig nog een goede ecologische toestand, kenmerkend voor het unieke ecosysteem laurierbos (Lüderitz et al. 2016).

Dat de Watervallibel in de afgelopen eeuw zo goed als onvindbaar was op Gran Canaria kan worden verklaard uit het vrijwel verdwijnen van permanent stromende beken op het eiland (Nilsson et al. 1998, Lüderitz et al. 2016). De Barranco de Azuaje echter wordt gekenmerkt door een jaar-rond stromende waterloop. Dat de soort na 1995 ook daar niet meer is gevonden is opvallend gezien de populariteit van de barranco als wandelgebied in combinatie met de opvallende verschijning van een imago. Is de soort over het hoofd gezien? Dat is niet ondenkbaar, gezien het feit dat er maar weinig bekend is over het seizoensgebonden voorkomen van libellen in de Macaronesia. Zo zijn recentere studies naar beekinsecten met name in de maanden maart en november

verricht (Nilsson et al. 1998, Lüderitz et al. 2016), terwijl mijn waarneming uit augustus stamt. Een alternatieve verklaring kan herkolonisatie vanuit de westelijke Canarische eilanden of zelfs vanuit Afrika zijn. De Watervallibel staat bekend als migrant en kolonisator (Kunz et al. 2006, Dijkstra & Lewington 2006) en met enige regelmaat worden er vanuit Afrika vogels

en grotere libellensoorten zoals de Zadellibel (*Anax ephippiger*) op het eiland waargenomen (Weihrach 2011). De Watervallibel blijft gelukkig niet verdwenen op Gran Canaria. Een gebiedsdekkende inventarisatie van de Barranco de Azuaje is nodig om de populatiegrootte alsmede eventuele bedreigingen voor het voortbestaan vast te stellen.

Referenties

- Boudot J.-P., V.J. Kalkman, M. Azpilicueta Amorín, T. Bogdanovic, A. Cordero Rivera, G. Degabriele, J.-L. Dommanget, S. Ferreira, B. Garrigos, M. Jovic, M.Kotarac, W. Lopau, M. Marinov, N. Mihokovic, E. Riservato, B. Samraoui & W. Schneider. 2009. Atlas of the Odonata of the Mediterranean and North Africa. Libellula supplement.
- Brauner O. 2007. Winterbeobachtungen von Libellen auf La Gomera und La Palma, Kanarische Inseln (Odonata). Libellula 26: 213-232.
- Dijkstra K.-D. & R. Lewington. 2006. Libellen van Europa. Uitgeverij Kosmos.
- El Haissoufi M., G. De Knijf, J. van't Bosch, N. Bennas & A. Millan Sanchez. 2015. Contribution to the knowledge of the Moroccan Odonata, with first records of *Orthetrum sabina*, and an overview of first and last dates for all species. Odonatologica 445: 225-254.
- Kirby W.F. 1889. A revision of the subfamily Libellulinae, with a description of new genera and species. Transactions of the Zoological Society of London 12: 249-348.
- Kunz B., S.V. Ober & R. Jodicke 2006. The distribution of *Zygonyx torridus* in the Palaearctic (Odonata: Libellulidae). Libellula 25: 89-108.
- Lüderitz V., J.R. Arévalo, J.M. Fernández-Palacios, S. Fernández-Lugo, K. Eller & U. Langheinrich 2016. Freshwater endemic species and the ecological status of streams in the Canary Islands. Journal of Mediterranean Ecology 14: 45-54.
- Martens A. 2010. Dragonflies (Insecta, Odonata) collected in the Cape Verde Islands, 1960-1989, including records of two taxa new to the archipelago Zoologia Caboverdiana 4: 1-7.
- Nilsson A.N., B. Malmqvist, M. Báez, J. H. Blackburn & P.D. Armitage 1998. Stream insects and gastropods in the island of Gran Canaria (Spain). Annales de Limnologie 34: 413-435.
- Van Damme K., P. Vahalík, R. Ketelaar, P. Jeziorski, J. Bouwman, M. Morris, A. Saeed Suleiman & H. J. Dumont 2020. Dragonflies of Dragon's Blood Island: Atlas of the Odonata of the Socotra Archipelago (Yemen). Rendiconti Lincei, Scienze Fisiche e Naturali 31: 571-605.
- Weihrach F. 2011. A review of the distribution of Odonata in the Macaronesian Islands, with particular reference to the *Ischnura* puzzle. Journal of the British Dragonfly Association 27: 28-46.
- Weihrach F., V. Vieira, A. Cordero-Rivera & N. de Santos Loureiro. 2016. Update on the zoogeography of Odonata in the Macaronesian Islands. Boletín Rola 8: 9-22.

Samenvatting

De Watervallibel (*Zygonyx torridus*) is op de Canarische eilanden bekend van La Palma, La Gomera, Tenerife en Gran Canaria. Op 11 augustus 2018 nam ik een imago waar in de Barranco de Azuaje, in het noorden van Gran Canaria. Dit is meteen de eerste waarneming van een imago in meer dan 100 jaar voor Gran Canaria. Een korte beschrijving van de habitat wordt gegeven.

Summary

Brenkman A.B. 2022. After 112 years, again an observation of an imago of *Zygonyx torridus* on Gran Canaria (Spain). *Brachytron* 23: 48-52.

Ringed Cascader (*Zygonyx torridus*) has been reported from the Canary Islands from the islands of La Palma, La Gomera, Tenerife and Gran Canaria. On 11 August 2018 I observed an imago in the Barranco de Azuaje, in the north of Gran Canaria. This is the first observation of an imago in more than 100 years for Gran Canaria. A short description of the habitat is provided.

Keywords: *Zygonyx torridus*, Gran Canaria, Macaronesia, rediscovery, habitat, threats, Odonata, Spain